

Családtörténet – történeti emlékezet

R. Balás Emőke: A jobb kéznek mindig szabadnak kell lennie kézfogásra. Sümegi Vilmos 7 élete.

(S. a. r. és szerk.: Illényi Balázs.) Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2021. 223 oldal.

1934 tavaszán a hófehér szakállú országgyűlési képviselő, hírlapíró Sümegi Vilmost nagy megtiszteltetés érte: születésének hetvenedik és szakmai munkásságának ötvenedik évfordulójáról kivételes lelkesedéssel emlékeztek meg országszerte. A politikai és közéleti elit prominens tagjai díszvacsorát és társas összejöveteleket szerveztek a köszöntésére, illetve szóban és írásban egyaránt méltatták az ünnepeltet. E jubileumi gratulációk Sümegi életpályájának legkülönfélébb szegmenseit ragadták meg, ám két tényezőt szinte valamennyien kiemeltek: Sümegi magyarságát és kitartását. Ahogy egyik tisztelője patetikus hangnemben megfogalmazta: „Téged [...] a magyar lélek minden rekvizitumával ellátott a Gondviselés: tudsz lelkesedni, vitatkozni, reménykedni és sorscsapást elviselni” (211).

Az 1938-ban elhunyt Sümegi Vilmos 1864-ben, Kohnként látta meg a napvilágot Sümegen. A családi minták és szocializációs tapasztalatok hatására a magyarként értelmezett értékeket és mentalitást már gyermekkorában magáévá tette. Így az asszimiláns zsidók jellegzetes viselkedési mintáinak megfelelően, a magyarsággal való azonosulás hamar identitásának szerves részévé vált, amint azt az 1882-es névváltoztatása is jelzi. A nemzet iránti elkötelezettségét az is világosan mutatja, hogy egész életét valóban a magyar társadalom anyagi és kulturális felemelésének szentelte: város- és honatyaként, újságíróként és kiadóként, a *Magyarország* című napilap kiadóhivatalának igazgatójaként, vállalkozóként, jótékony mecénásként és magánemberként „ott volt mindenhol” (11).

Szerteágazó közéleti tevékenysége folytán neve nem csak a felsőbb- és középszint számára csengett ismerősen. Származása és a hatalomra jutó új rezsimnek szemében ambivalensnek tekintett politikai múltja miatt halála után Sümegit, hasonló sorsú kortársaival együtt, a történelmi amnézia sújtotta. Ezáltal munkássága a korszakot kutató történészek figyelmét sem keltette fel, és még a második vonalbeli közéleti személyek táborában is háttérbe szorult. Azaz, míg egyes „szerencsésebb” munkatársainak és párttársainak életútjáról és munkásságáról – mint például Lovászy Márton vagy Batthyány Tivadar – tanulmányok számoltak be, Sümegiről egészen napjainkig legfeljebb csak egy-egy lexikon szócikke¹ emlékezett meg.²

¹ Szinnyei 1909: 137; Kempelen 1939: 33; Lyka (főszerk.) 1941: 5539; Kenyeres (főszerk.) 1982: 669.

² 1941-ben egykori balatonboglári nyaralója, a „Jancsi Lak” falán felavatott, ám 1945-ben eltávolított emléktábláját is csak 1993-ban helyezték vissza eredeti helyére. Ekkor Sümegi tiszteletére emlékkövet is állítottak a településen, és egy sétányt is elneveztek róla.

Niklas Luhmann szerint az emlékezés működésének alapja a dinamikus felejtés, Paul Ricœur pedig úgy vélekedik, az emlékképek előhívása alapvetően az emléknymok meglétének függvénye, vagyis az emléknym törlődésével az emlék felidézhetetlenné válik. Igaz, azt már csak bajosan lehet megállapítani, hogy valami végérvényesen elveszett, vagy csak egyes belső és külső tényezők – például elfojtás, emlékezetmanipulálás, elrendelt felejtés – hatására a tudat egy mélyebb rétegébe került-e.³ Úgy tűnik azonban, hogy bár Sümegi emlékezetét mindhárom folyamat kikezdte, emléknymai mégsem semmisültek meg teljesen, legalábbis a családi emlékezet „életben” tartotta. Ezt igazolja R. Balás Emőke kötete, aki dédnagyapja életútját Illényi Balázs szerkesztői segítségével, újonnan megjelentetett monográfiájában változatos forrásbázisra építve – levéltári iratok, képviselőházi naplók, illetve a korabeli sajtó és (Balás Gábor, Apponyi Albert és mások tollából származó) emlékiratok alapján – mutatja be.

Noha klasszikus karriertörténetnek is beillő életrajzról van szó, ahogy Illényi a bevezetőben megfogalmazza, „a kötet elsősorban nem arra kíván választ adni, miért nincs benne a történelmi emlékezetben Sümegi Vilmos, hanem arra mutat rá, hogy miért kellene benne lennie” (15). Sümegi ily módon felvázolt portréja többek között a rokoni vonatkozások, a kutatás törzsanyagának számító *Magyarország* cikkei, valamint a családi levéltárak újra felfedezett dokumentumai miatt természetesen nem lehetett teljesen elfogulatlan. Az viszont mégsem állítható, hogy a kötet öncélúan, pusztán a családi emlékek ápolására íródott volna. Éppen ellenkezőleg, egyértelműen kontextualizál, és Sümegi életét történelmi távlatokban, a kronologikus sorrend helyett tematikusan elrendezve tárgyalja.

Sümegi változatos és igen eseménydús életútjának bemutatását segíti a kötet hetes tagoltságú felépítése. A hetes számnak ráadásul – miként az alcím is jelzi – különös jelentősége van. A szerző és a szerkesztő szerint egyfelől Sümegi tevékenysége hét, egymást részben átfedő szintérré terjedt ki, másfelől pedig – a népmesékben felbukkanó hetes számhoz hasonlóan – a befogadhatatlanságot és végtelenségét is szimbolizálja. Ugyanakkor a fejezeteket tanulmányozva az értő olvasónak a népmesék helyett inkább Pierre Bourdieu gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális mezői jutnak eszébe. A befogadhatatlansággal szemben pedig egy összetett, konkrét személyiség kivételes teherbírása, elhivatottsága, valamint feltűnő társadalomformáló kompetenciája érhető tetten. A kötetben felölelt időszakban ugyanis a magyar társadalom és az ország is lényegesen átalakult. Azt, hogy Sümegi a gazdasági és politikai elit aktív tagjaként részese volt e változási folyamatoknak, semmiféleképpen nem vitatható.

A hetes szám relevanciája azonban abban nem kérdőjelezhető meg, hogy a kötet a történelemtudomány hét fő irányzatának alapproblémáit érinti, valamint megannyi mintázattal azokat gyarapítja. Ezáltal amellet, hogy számos gazdaság-, társadalom-, politika- és helytörténeti vonatkozást tartalmaz, fontos kultur-, mentalitás- és (elsősorban a sajtó kapcsán) technológiatörténeti adalékkal

³ Keszei 2010.

járul hozzá az Osztrák–Magyar Monarchia és a két világháború közötti időszak történeti képeinek árnyalásához. Mindez az olyan témák felvetésével valósul meg, mint a szegregáció és integráció, a társadalmi mobilitás és polgárosodás, az elmaradottság és modernizáció, a dekadencia és progresszió dilemmái. Illetve, ugyanez mondható el a magyar politikai kultúra és az elitváltások visszasságait, továbbá a nagypolitikát és a mindennapi életet egyaránt átható érdekképviselő és -érvényesítés jellegzetességeit, a közismeret- és kultúraterjesztés, az adaptivitás és kreativitás formáit, vagy éppen az elitszereppel járó kötelezettségek és tudatos felelősségvállalás kihívásait taglaló passzusokról.

Mint az már a fentiekből is kiderül, Sümegi a közélet több területén is rendkívül aktívnak bizonyult. Már rögtön a pályafutása elején – még a függetlenségi *Nemzeti Újság* fiatal munkatársaként 1883-ban – belekeveredett a tiszaezlári perbe, majd nem sokkal később, 1901-től Terézváros képviselőjeként a fővárosi közgyűlés konzervatív állóvizét kavarta fel szociális érzékenységgű és extravagánsnak számító kezdeményezéseivel. Érdeklődésének központjában a kiszolgáltatott társadalmi csoportok álltak, amelyek helyzetét életkörülményeik és komfortérzetük javításával próbálta elviselhetőbbé tenni. Ez egyaránt magában foglalta a visszaélések és panamák felszámolását, a rezsi- és bérleti díjak mérséklését, valamint a városi közlekedés racionalizálását és a kültek fejlesztésének szorgalmazását. Így a munkásnegyedek zezugos utcáinak csatornázását, burkolattal és közvilágítással való ellátását, illetve – miként azt az óbudai híd érdekében tett fáradozásai bizonyítják – az angyalföldi és óbudai városrészek infrastruktúra-fejlesztésének támogatását is. Sümegi figyelme a közoktatási hálózat bővítésére, valamint a különböző szociális intézményekre is kiterjedt: a Napközi Otthon intézményének kigondolójaként számtalan ilyen otthont, valamint iskolaszéket és népiskolát létesített, de ha kellett, gyűjtéseket, jótékonyági eseményeket is buzgón szervezett.

Sümegi szociális beállítottsága országgyűlési mandátumviselése során szintén megmutatkozott. Bár 1904-től 1918-ig Gyergyószentmiklós függetlenségi párti képviselőjeként jutott be a parlamentbe,⁴ törekvései ebben a tisztségében is az egész magyar társadalmat szolgálták. A székely körvasút és a balatoni vasút kérdésében elhangzott felszólalásai, vagy később, az erdélyi menekültek elhelyezésére és integrációjára tett erőfeszítései egyaránt ezt tanúsítják. Sümegi a társadalom haladását elsősorban politikai és gazdasági téren igyekezett előmozdítani, mivel a fejlődés kulcsát a lakosság alapvető egzisztenciális igényeinek biztosításában látta. Ezáltal kiemelt jelentőséget tulajdonított az állam nagyobb gazdasági és pénzügyi függetlenségének Ausztriával szemben, valamint a magyar termékek versenyképessége és piaci helyzete stabilizálásának. A magyar gazdaság fejlődése érdekében a szövetkezett ellenzék soraiban kitartóan küzdött az önálló vámterület létrehozásáért és egy független nemzeti bank felállításáért, továbbá sürgette a mezőgazdaság, illetve a hazai iparosok és kereskedők érdekeinek felkarolását. Nem

⁴ Lázár Menyhért 1904-es halálát követően, más alkalmas és a helyi székely ifjúság szimpátiáját elnyerni képes jelölt hiányában, a Függetlenségi Párt Sümegi Vilmost léptette fel a gyergyószentmiklósi kerületben.

meglepő, hogy számos érdekképviselői szervezet a támogatói között tudhatta. Példának okáért belépett az egykori fiumei kormányzó, Batthyány Lajos és felesége, Andrassy Ilona által 1906-ban indított Tulipán-Szövetségbe és a mozgalom jelképét – a tulipános kitűzőt – még a világháborút követően is büszkén hordta.⁵

Sümegei figyelme a kulturális és szimbolikus síkra is kiterjedt. Ezáltal az ország és nemzet iránt táplált lojalitását külsőségeiben és tartalmában egyaránt kifejezésre igyekezett juttatni. Többek között ezért szorgalmazta a névmagyarosítást is, de ami még ennél is lényegesebb, olvasóköroket létesített, templomépítéseket támogatott, és az olyan jeles nemzeti ünnepek megtartását kezdeményezte, mint például március 15-e. Hasonló megfontolásokból pártfogolta a magyar sportéletet is. Noha személyes sportérdeklődése megkérdőjelezhetetlen, elkötelezettségét mégis elsősorban az a meggyőződés indokolta, hogy a sporttevékenységek a mozgáskultúra, a testtudatosság és az ifjabb generáció fizikai erőnlétének fejlesztése mellett a magyarság öntudatának ápolására és a magyar haza külföldi reputációjának növelésére is alkalmasak, és a magyar sportolók sikerei a nemzeti büszkeség kimeríthetetlen kútforrásai.

Hasonló következtetésre lehet jutni Sümeginek a balatoni régió kiépítésében játszott szerepe kapcsán. Sümegei területfejlesztő érdemei ugyanis nem csupán helytörténeti szempontból jelentősek, hanem – mivel a magyar társadalom minél szélesebb rétegeinek országos szintű, tudatos megszólítását célozták – jóval szélesebb kontextusba illeszkedtek bele, és fontos mentalitás- és művelődéstörténeti következményeket vontak maguk után. Ez igazolódik vissza a Sümegei és barátja, Gaál Gaszton részvételével és vezetésével 1904-ben megalakult Balaton Szövetség, valamint a Balatonboglári Fürdőegyesület programjában is. A két egyesület tagjai fő feladatuknak tekintették, hogy a Balatont minél vonzóbb és megfizethető üdülhelyé tegyék.⁶ Egyfelől annak érdekében, hogy a turizmusban és a szállodanyitásokban rejlő gazdasági lehetőségeket kiaknázzák, másfelől pedig, hogy lehetőséget teremtsenek a szorosabb emberi kapcsolatok kialakulására és a társadalmi különbségek áthidalására. A két szervezet működése ekképpen számottevő mértékben hozzájárult a közélet és közizlés megváltozásához, valamint a tradicionális társadalmi érintkezési formák és preferált szabadidős tevékenységek átalakulásához. Röviden: a társadalom polgárosodásához és modernizálásához.⁷

A magyar társadalom folyamatos átalakulásában legalább ugyanekkora jelentőség tulajdonítható a korszakban a sajtó szerepe és funkciói kibővülésének és

⁵ A mozgalom eredetileg a magyar társadalom, elsősorban a magyar iparosok és kereskedők pártolására jött létre. A tagok elhatározták, hogy amennyiben lehetséges, kizárólag magyar iparosok által készített terméket vásárolnak. Bár az évek során a mozgalom lendülete megtört, tartalma fokozatosan kiüresedett és az első világháborút követő hatalmi átrendeződésekkel működési területe is jelentősen lecsökkent, Sümegei élete végéig hű maradt a Tulipán-Szövetség alapításakor meghirdetett céljaihoz, a magyar társadalom hazafias „felrázásához”, valamint az iparból és kereskedelemből élők szociális támogatásához.

⁶ A balatoni fürdőegyesületekről részletesebben lásd a *Korall* „Fürdőzők és turisták” címmel megjelent, 2021. évi 2. (84.) számát. DOI: 10.52656/KORALL.2021.02.

⁷ Erre nézve legújabbban: Katona 2021a, 2021b.

módosulásának. Ez az írástudás terjedésének, az egymást követő technológiai újításoknak, valamint a mind kifinomultabb marketing- és értékesítési fogásoknak, továbbá az olvasótábor egyre tudatosabb megszólítási stratégiáinak tudható be. Tekintve, hogy Sümegi az Újságkiadók Nyugdíj Egyesületének negyven éven át volt igazgatósági tagja, a *Magyarország* című napilap kiadóhivatalának igazgatói posztját pedig haláláig betöltötte, elmondható, hogy életét a sajtó- és nyomdaipar teljesen átszötte. Ezáltal az egyesület fejlődési folyamata⁸ szintén jól nyomon követhető a kötetben. Ezt az is segíti, hogy a magyar sajtótörténet nagy dilemmái önálló nagyfejezetben kaptak helyet. A könyvnek ezt a részét különösen értékes teszi, hogy itt Sümegi munkásságán keresztül a szerző a figyelemfelhívás, a vizualitás, a trendkövetés, az ízlés- és véleményformálás, valamint a kultúraközvetítés és az információáramlás problémáit is ismerteti. Ezek közül a legizgalmasabb kérdés a reklám társadalmi megítélésének különböző stációihoz kapcsolódik.

Bár hiányérzetet kelt, hogy a kötethez nem készült rendes bibliográfia, valamint a jegyzetekben hivatkozott irodalmakból számos kurrens publikáció kimaradt, például Tiszaeszlár kapcsán Kövér György monográfiája,⁹ a székelyföldi viszonyokat ismertető fejezeteknél Balaton Petra „Székely akciója”,¹⁰ a választási visszaéléseket taglaló részeknél Cieger András „Politikai korrupciója”,¹¹ vagy az erdélyi menekültek kérdésénél Ablonczy Balázs¹² és Bárdi Nándor munkái,¹³ ez a kötet tartalmát és szerkezetét csak kevésbé befolyásolja. Összességében elmondható, hogy R. Balás Emőke sikeresen vállalkozott Sümegi Vilmos életútjának bemutatására. Emellett úgy vélem, hogy mivel a kötet számos egyéb társadalom-, gazdaság-, politika- és művelődéstörténeti vonatkozást is tartalmaz, jelentősen hozzájárul a vizsgált korszakról való ismeretek gyarapításához. Ezenfelül arra is alkalmas, hogy a későbbiekben komparatív tanulmányok gazdag forrása legyen, valamint hogy Sümegi pályáivét más hasonló kaliberű közéleti szereplők kariertörténetével összevetve hozzásegítsen az újabb tipikus és atipikus mintázatok felismeréséhez, elkülönítéséhez és értékeléséhez. Reflektálva tehát Illényi bevezetőben említett szavaira, többek között már csak ezért is fontos, hogy Sümegi Vilmos is elfoglalhassa méltó helyét a magyar történeti emlékezetben.

Ordasi Ágnes

⁸ A korabeli sajtó és olvasási szokások fejlődéséről, változásáról részletesebben: Lipták 2002.

⁹ Kövér 2011.

¹⁰ Balaton 2014.

¹¹ Cieger 2011.

¹² Ablonczy 2018, 2020.

¹³ Bárdi–Fedinec–Szarka 2008; Bárdi 2013; Bárdi–Pál 2016.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Ablonczy Balázs 2018: Menni vagy maradni? Az 1918 utáni távozás és a helyben maradás motívumai az emlékiratokban. *Pro Minoritate* (27.) 4. 77–99.
- Ablonczy Balázs 2020: „Kétéltűek”? A Trianon utáni menekülés és annak rajzai a korszak irodalmában. *Korunk* (31.) 5. 110–121.
- Balaton Petra 2014: *A székely akció története*. (Erdély Történeti Füzetek, 1.) Cartofil, Budapest.
- Bárdi Nándor 2013: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. (Magyar Kisebbség Könyvtára.) Pro-Print, Csíkszereda.
- Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.) 2008: *A romániai magyar kisebbség a két világháború között*. (Kisebbségi magyar közösségek a 20. században.) MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, Budapest.
- Bárdi Nándor – Pál Judit (szerk.) 2016: *Székelyföld története*. 3. kötet: 1867–1990. Haáz Rezső Múzeum – Erdélyi Múzeum Egyesület – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Székelyudvarhely – Budapest.
- Cieger András 2011: *Politikai korrupció a Monarchia Magyarorszáján*. Napvilág, Budapest.
- Katona Csaba 2021a: A természet mint vonzerő a 19. századi balatoni fürdőéletben. *Múltunk* (66.) 2. 46–72.
- Katona Csaba 2021b: A füredi Savanyúvíz. Rendi és polgári normák ütközése a 19. századi Balatonfüreden. *Korall* (22.) 2. (84.) 24–54.
- Kempelen Béla 1939: *Magyarországi zsidó és zsidó eredetű családok*. 3. kötet. Kempelen Béla s. k., Budapest.
- Kenyeres Ágnes (főszerk.) 1982: *Magyar Életrajzi Lexikon*. 2. kötet. Akadémiai, Budapest.
- Keszei András 2010: Az emlékezet rétegei. *Korall* (11.) 41. 5–34.
- Kövér György 2011: *A tisztaeszlári dráma. Társadalomtörténeti látószögek*. Osiris, Budapest.
- Lipták Dorottya 2002: *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában. Bécs–Budapest–Prága*. L'Harmattan, Budapest.
- Lyka Károly (főszerk.) 1941: *Új Idők Lexikona*, 21–22. kötet. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet és Rt., Budapest.
- Szinnyei József 1909: *Magyar írók élete és munkái*. 13. kötet. Hornyánszky Viktor, Budapest.